

Пітин М. П., к.фіз.вих., доцент, Брискін Ю. А., д.фіз.вих., професор
(Львівський державний університет фізичної культури)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПЦІЇ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У СПОРТІ

***Анотація.** Визначено, що в сучасних умовах функціонування спорту концепція теоретичної підготовки у спорті виступає самостійним предметом для наукового пізнання та виконання низки послідовних досліджень. Вони повинні бути спрямовані на верифікацію її основних положень. Це забезпечить повноцінність функціонування системи підготовки спортсменів та матиме відображення на результатах загальної діяльності спортсменів у різних групах видів спорту.*

***Ключові слова:** концепція, теоретична підготовка, спорт.*

***Аннотация.** Определено, что в современных условиях функционирования спорта концепция теоретической подготовки в спорте выступает самостоятельным предметом для научного познания и выполнения ряда последовательных исследований. Они должны быть направлены на верификацию ее основных положений. Это обеспечит полноценность функционирования системы подготовки спортсменов и будет иметь отражение на результатах соревновательной деятельности спортсменов в различных группах видов спорта.*

***Ключевые слова :** концепция , теоретическая подготовка , спорт.*

***Annotation.** There is determined that in current sport practice the concept of theoretical training in sport is the subject of a scientific cognition and series of consecutive studies. They should be made to verify its basic guidelines. This will ensure the usefulness of the system of athletes' training and will display the results of competitive activities in various groups of sports.*

***Keywords :** concept, theoretical training , sports.*

Створення нових теоретичних уявлень завжди має передувати практичному вирішенню будь-якого свідомо визначеного завдання. В спортивній діяльності без сформованої системи знань, яка відповідає на низку актуальних питань, зокрема – що і як робити, якими мають бути результати рухів, спортсмен навряд чи зможе раціонально та ефективно виконати вправу та у цілому реалізувати рівень функціональної підготовленості тощо [1; 2; 3].

Дослідження виконане згідно теми 2.8 «Удосконалення підготовки спортсменів в окремих групах видів спорту» Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. та теми «Основи теоретичної підготовки у спорті» Львівського державного університету фізичної культури на 2013–2017 рр.

У спорті необхідність актуалізації системи підготовки в цілому та її окремих компонентів, зокрема теоретичної підготовки є перманентною. Проте, незважаючи на окремі спроби наукового пошуку у напрямі теоретичної підготовки спортсменів [4; 5; 6] у частині науково-методичної інформації галузі фізичної культури і спорту відсутні фундаментальні дослідження щодо теоретичної підготовки у спорті. Існуючі наукові дані стосовно системи знань для передачі та формування у учасників спортивно-педагогічного процесу у повній мірі не задовольняє соціальний запит, який має місце на сучасному етапі розвитку спорту.

Мета дослідження: охарактеризувати концепцію теоретичної підготовки у спорті як предмета для наукового пізнання в сучасних умовах функціонування спорту.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення, індукція та дедукція, абстрагування, аналогія, системний підхід, історичний метод, аналіз документальних матеріалів, порівняння та моделювання.

Теоретична підготовка у спорті виступає відносно самостійною стороною полі структурного процесу підготовки спортсменів. Вона має своє вираження як у узагальненій структурі системи підготовки спортсменів на різних етапах (від етапу початкової підготовки до етапу виходу зі спорту), так і у різних складовим – тренуванні, змаганні та відновленні.

Різні сторони системи підготовки спортсменів достатньо широко представлені у наукових дослідженнях фахівців галузі фізичної культури та спорту. Вони пов'язані як з вирішенням науково-практичних завдань, так і науково-прикладних проблем стосовно фізичної, технічної, тактичної, психічної підготовки [2; 3]. Водночас опрацьований масив наукової інформації у теорії та практиці спорту дозволив нам стверджувати про відсутність концепції теоретичної підготовки у спорті в цілому у історичному аспекті та на сучасному етапі функціонування спорту [5].

У зв'язку з виявленими протиріччями між існуванням теоретичної підготовки як відносно самостійної сторони у системі багаторічного удосконалення спортсменів, відображенням цього у навчальних програмах з видів спорту та відсутністю належного її науково-методичного обґрунтування нами сформована актуальна науково-прикладна проблема щодо створення концептуальних основ теоретичної підготовки у спорті [4; 5; 7].

Концепція теоретичної підготовки у спорті виступає: системою поглядів на навчально-тренувальний процес із притаманними йому цілісно-результативними аспектами з передачі та утворення специфічних

знань на усіх етапах багаторічного вдосконалення спортсменів; способом трактування педагогічного процесу у спорті через розуміння та основоположну спрямованість на вирішення основних завдань з досягнення максимального індивідуального результату та формування особистості; ідеєю теорії теоретичної підготовки яка має своє відображення у практиці підготовки спортсменів [2; 3; 8].

Представлення цієї теорії може відбуватися на підставі виявлення сукупності висновків та висновків, що відображає об'єктивно існуючі відносини і зв'язки між об'єктивними явищами системи теоретичної підготовки у спорті [8; 9]. Система теоретичної підготовки представляє собою сукупність сутностей, суб'єктно-об'єктних відносинами із формування спеціальних знань та зв'язками між учасниками педагогічного процесу, виділених із середовища спортивної діяльності на певний час з метою забезпечення різностороннього вивчення відповідної сторони підготовки спортсменів.

Для обґрунтування концепції теоретичної підготовки у спорті нами зроблено формальну перевірку на відповідність цієї сторони підготовки на наявність основних властивостей системи. Встановлено, що за основними властивостями [1; 9; 10] теоретична підготовка має усі підстави розглядатися як система. Так, теоретична підготовка у спорті є сукупністю елементів, які за певних умов можуть розглядатися як системи. Це підтверджується тим, що для неї характерні принципи, функції, методи, засоби, умови реалізації тощо, які можуть виступати самостійними системами.

У теоретичній підготовці наявні істотні зв'язки між елементами і (або) їх властивостями, що перевершують за потужністю (силою) зв'язку цих елементів з елементами, що не входять до цієї системи. Під істотними зв'язками розуміють такі, що закономірно, необхідним чином визначають інтеграційні властивості системи. Поясненням цього є сукупність істотних функціональних зв'язків між компонентами системи теоретичної підготовки (принципи, мета, завдання, реалізаційні положення), що вступають у взаємодію з іншими сторонами підготовки спортсменів (фізична, технічна, тактична, психічна), проте мають значно нижчу ефективність у межах їх реалізації.

За твердженням фахівців загальної методології наукового дослідження [6; 9; 10] вказана властивість відрізняє систему (теоретичну підготовку) від простого конгломерату і виділяє її з навколишнього середовища (спортивної діяльності) у вигляді цілісного об'єкта.

Ще однією властивістю, яка дозволяє розглядати теоретичну підготовку у спорті як систему, є наявність певної організації, що виявляється в зниженні ступеня невизначеності системи в порівнянні з ентропією системо утворюючих чинників, що визначають можливість створення системи. Це вказує не те, що упорядкування чинників, які формують систему теоретичної підготовки за допомогою розробки

концепції, як ідеї теорії дає можливість реалізувати цільово-результативну спрямованість педагогічного процесу у підготовці спортсменів з його направленістю на досягнення максимального результату та, водночас, формування особистості на більшому рівні ефективності у порівнянні з їхніми поодинокими впливами.

Окрім цього для теоретичної підготовки притаманне існування інтеграційних властивостей, характерних системі в цілому, але не властивих жодному з її елементів окремо. Це вказує на те, що жоден з елементів системи теоретичної підготовки не може у повній мірі визначати цю систему. Проте вона, поєднуючи ці елементи набуває нових еволюційних рис з вищим рівнем потужності реалізації.

Якісне представлення концепції пов'язане з належним визначенням типології системи до яких вона відноситься теоретична підготовка. Аналіз науково-методологічної літератури [2; 4; 5; 7] дозволяє стверджувати, що теоретична підготовка як система взаємопов'язаних елементів, сформована для досягнення спільної мети у спорті відноситься до відкритих системи, де відбувається вільний обмін інформацією з навколишнім середовищем.

За рангом теоретична підготовка відноситься одночасно до підсистем та над систем. Це пояснюється тим, що вона, з однієї сторони, входить та є частиною більшого системного утворення, власне системи підготовки спортсменів (спортивної діяльності в цілому) та здатна виконувати відносно незалежні функції, має підрядні цілі, спрямовані на досягнення загальної мети цієї системи. З іншої сторони – надсистема – більша система, частиною якої є елементи, які за певних обставин наукових чи методологічних досліджень та практики можуть бути виділені у самостійні система.

За формою наведення теоретична підготовка належить до логічних систем, які є результатом дедуктивного або індуктивного подання матеріальних систем. Її можна розглядати як систему понять і визначень (сукупність уявлень) про структуру, про основні закономірності станів і про динаміку матеріальних систем тренувального та змагального процесу у спорті.

Врахування думок фахівців дозволяє тлумачити систему (елементів, зв'язків, підсистем) теоретичної підготовки за походженням як природну (живі, соціальні). Це пояснюється тим, що ця система містить елементи та їх зв'язки пов'язані з безпосередніми учасниками соціального явища – спорту у всіх формах його існування та на різних етапах багаторічного вдосконалення спортсменів у реальному часі їх відображення.

Таким чином, концепція теоретичної підготовки у спорті представлена у вигляді сукупності елементів із зв'язками, що перебувають на різних рівнях організації. Послідовними кроками науково-методологічного обґрунтування авторської концепції теоретичної підготовки у спорті вбачаємо у необхідності трактування вчення про принципи, форми і методи, які є невід'ємними її елементами. Варто зазначити, що розгляд

авторської концепції теоретичної підготовки необхідно проводити з врахуванням її структурно-ієрархічних рівнів: «передумов», «базовий», «реалізації», «результату». Рівень «передумов» концепції теоретичної підготовки представлений системою підготовки спортсменів, її цільово-результативною спрямованістю та керівними положеннями педагогічного й навчально-тренувального процесів.

Окрім цього рівень «реалізації» концепції теоретичної підготовки визначається наявністю блоку елементів системи теоретичної підготовки у спорті, який представлений її керівними положеннями (принципами), функціями та завданнями. У відповідності до них відбувається формування реалізаційних положень стосовно формування теоретичної підготовленості спортсменів як результату відповідного виду підготовки. Власне реалізаційні положення представлені такими низинними елементами як методи, засоби, форми, умови реалізації теоретичної підготовки та її контроль. Вони у поєднанні й з врахуванням розділів підготовки спортсменів та етапами багаторічної підготовки дозволяють розробляти та компонувати диференційовані програми теоретичної підготовки (мету, завдання, безпосередню реалізацію та контроль).

Принципи теоретичної підготовки – це керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу передачі та формування системи спеціальних знань спортсменів та визначають вимоги до змісту, організації і методів цього процесу. (своє) Принципи особистісно-орієнтованого змісту, критичності (назва?), інформатизації (назва?), економізації, полісенсорності, інтеграції, контрольованості, гуманізації.

Враховуючи специфічну спрямованість цього розділу підготовки принципом можна вважати вихідну вимогу до процесу передачі та формування знань, що впливає із закономірностей його ефективної організації. При обговоренні системи теоретичної підготовки сформовані нами принципи відображають суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування усієї системи, без яких вона не змогла б виконувати свого основного призначення та сприяти досягненню й реалізації спрямованості спортивної підготовки.

У межах концепції теоретичної підготовки у спорті та базуючись на двох попередніх її рівнях («передумов» та «базовий») нами сформовано наступний рівень – «реалізації». Власне він є вирішальним у формування комплексного результату концепції теоретичної підготовки у спорті.

Концепція теоретичної підготовки у спорті передбачає визначення та обґрунтування основних функцій, які виконуватимуться при її реалізації. Функції теоретичної підготовки – полягають у визначення ролі теоретичної підготовки в рамках системи багаторічного спортивного удосконалення спортсменів яка реалізовується через безпосередню діяльність суб'єкта навчально-тренувальної діяльності та його взаємодії з іншими учасниками цього процесу.

Аналіз особливостей системи підготовки спортсменів, її спрямованість на вирішення основних завдань, які зазначені вище та інтерпретація з врахуванням науково-теоретичних основ теоретичної підготовки дозволили нам виокремити такі функції: (когнітивна, соціалізуюча, виховна, комунікативна, мотиваційна, гедоністична, аксіологічна, гностична, діагностично-коригуюча інформативна, холі стична, самореалізації, проектувально-конструктивна).

Теоретична підготовка є невід'ємною складовою системи підготовки спортсменів. В сучасних умовах функціонування спорту концепція теоретичної підготовки у спорті виступає самостійним предметом для наукового пізнання та виконання низки послідовних досліджень, що повинні бути спрямовані на верифікацію її основних керівних положень. Це забезпечить повноцінність функціонування системи підготовки спортсменів та матиме відображення на результатах змагальної діяльності спортсменів у різних групах видів спорту.

Перспективи подальших досліджень передбачають формування основних положень концепції теоретичної підготовки у спорті.

1. Васьков Ю. В. Знання як важливий компонент змісту фізкультурної освіти (історико-теоретичний аспект) / Васьков Ю.В. // Слобожанський наук.-спорт. вісник. – Х., 2007. – № 11. – С. 234–239.
2. Келлер В. С. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів : навч. посіб. / Келлер В. С., Платонов В. М. – Л. : УСА, 1992. – 269 с.
3. Резніков В. М. Тенденції прискорення інформатизації освіти в Україні / В. М. Резніков. – Режим доступу: <http://www.rusedu.info/Article758.html> (дата звернення: 13.03.2013).
4. Теоретическая подготовка юных спортсменов: пособ. для тренеров ДЮСШ / Буйлин Ю. Ф., Знаменская З. И., Курамшин Ю. Ф. и др.; под ред. Буйлина Ю. Ф., Курамшина Ю. Ф. – М. : Физкультура и спорт, 1981. – 192 с.
5. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения : учеб. тренера высш. квалификации / Платонов В. Н. – К. : Олимпийская литература, 2004 – 584 с.
6. Системний аналіз і прийняття інноваційних рішень : конспект лекцій / укл.: О. А. Біловодська, О. Ф. Грищенко. – Суми: Сумський державний університет, 2010. – 106 с.
7. Пітин М. П. Теоретична підготовка як предмет досліджень у спорті / М. П. Пітин, Ю. А. Бріскін // Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та туризму : тези V Міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. В. М. Огаренка та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2013. – С. 176–177.
8. Столяров В. И. Теория спортивной культуры личности / В. И. Столяров // Олімпійський спорт і спорт для всіх: тези доп. XIV Міжнар. наук. конгрес. – К.: Олімпійська література, 2010. – С. 30.
9. Кузьменко Г. А. Теоретическая подготовка юных спортсменов в системе реализации задач интеллектуального развития личности / Кузьменко Г. А. // Культура физическая и здоровье. – 2011. – № 4. – С. 39-43.
10. Основи теорії систем і системного аналізу : конспект лекцій для студ. денної та заочної форм навч. спеціальності «Менеджмент» / Укл.: О. Г. Водолазська, Н. В. Водолазська. – Краматорськ : ДДМА, 2003. – 75 с.

Рецензент: д.пед.н., доцент Поташнюк І. В.